ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 38

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ

ՕՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹ 29 ՅՈՒՆԻՍ 1844

Այս օրագրութիւնս ալ որ կը բաժնուի ամէն շաբաթ, տարեկան գինը 125 դահեկան։ Ի Զմիւռնիա Բաժանորդագրուելու համար յանձնառու են Ա․ Միհրան, Տ․ Ալեքսանդր Յարութիւն, Պետրոս Աղա, Ի Ցիֆլիս Աստուածատուր Ա․ ...

Կոստանդնուպօլիս Բ․ Արմենակ ... Ի Տիգրանակերտ ... Ի Պոլիս Լեւոնեան Բ․ Եղիա Ալեք Մ․ ... Ի Նիկոմիդիա Արէլ Ա․ Կարապետ Յ․ ... Ի Բրուսա Եղիա․ Ա․ Կարապետ ... Աղեքսանդր Մ․ Աբրահամ Աղա ... գործակալներն զրաւաւորք։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա 29 Յունիս։

Անցեալ Եշխանին՝ որ Կարմիրադաչի Վրան կոչուած է, Իզմիր և Զամբար բաղեսի քաղաքները աչխարհագիր ընելու, ինչպէս որ [illegible] 35 Հայերէնանոց ընդհանուր ճանաչուելուն, անցեալ շաբաթ քաղաքիս մէջ սկսեց իր պաշտօնը ի գործ դնել օրինաւոր կերպով. և ասով Կանոնը այդէն սկսեալ։

Անցեալ պաշտօնատարը ամբողջութեամբ և քաջութեամբ անձն է, և բաւական ժամանակ Ըսրայում մնացած Պաղ գիտական կերպին այնի գիտնալն ի դրաս, Տէրութեանց քաղաքական գործերուն վրայոք ալ բաւական հմտութիւն բերավոր է, և ամենէն աւելի գովելին այն է որ իր այդին և Տէրութեան սիրոյ և հաւատարմութեան ծանօթով կեցած է. որովհետ քաղաքիս քանի մի Եւրոպացի Տէրութեանց հիւպատոսներուն այցելութիւն ընելով, շատ սիրով և յարգանօք ընդունեցաւ. որովհետև իր քաղաք գոհացութեամբ իր հետ անուանութիւն ընդհանուր սիրոյ վկայ դրաւել։

—Անցեալ շաբաթ քաղաքիս Պաղ գիւղ Մենմէնի Հիւպատոսը յայտարարական թղթով ... իր հպատակներուն, թէ քաղաքիս մէջ որքան որ Պաղ գիւղ անդամութեան հպատակ կը գտնուին նէ, թէ ինչ Նաւրոզեան և թէ Իզմիր ծնած, ամենն ալ ամսոյս 24 էն մինչև վերջը Ներկայանան իր Հիւպատոսարանը և բաղդադելն ալ ընելն. որ անոնցմէն աշխարհագրական տոմարը պիտի անցնի։

—Ամսոյս 26 ին. Լեւոնդոյի փաշախաղն Լաւոնեացոց ատեր Աստուածածնայ եկեղեցւոյն զանգակները կախելու համար դանդախատուն կերթէ. ուր զարմանալին ժողովրդական թէ ինչ վար իջնելուն, գծրաղըրարը կը պատի կեցեալ և խաղաղ հոգին ալ կ՚աւանդէ։

Այս խղճալին կանդնած զանգակներուն կապերը, առաջ իր հօրն այն արժանիքն ազգային գործը հնչեցնել տալն։

—Պատշահական վերջին շաբաթուան փարիզեն եկած գիրերը կը ծանուցանեն թէ՝ Կարմիրադաչի Դրան Պարոն իր գեղեցկատասանն քարտուղար Նեոֆիտ էֆէնտին, նոյն մայրաքաղաքին մէջ երկար ատեն շատ հիւանդութեան կերպով մեռեր է. անցեալ Նեոֆիտ էֆէնտին 32 տարեկան էր, եղեր և Կարմիրադաչի Դրան բարեկիրթ և հաւատարիմ պաշտօնատարներուն մէկը ըլլալը, արդարներն ապագայ մահուանը վրայ կսկծելու առիթ տուաւ։

—Ինտէյիլէն կը գրեն, թէ ամսոյս 7 ին գիրկն քաղաքը և անոր մօտ ամրութիւնը, սաստիկ փոթորիկով մը հարաւային քամին սաստկութեամբ փչելով սաստիկ կարկուտ մ՚իջեր է. որոնցմէ մինչև 25 դրամ կշռեր են. որուն հետևէն սեպուի է և սաստկութեամբ անձրևել շարունակ քանի մի ժամ. այս գիւղաւանը շատ վնաս տըւեր է գիւղացիներուն և ուրիշ պտղատու ծառերուն պտուղները թափելով, ասոնցը կոտրաելով և շատ մըն ալ արմատէն կործանելով. նոյն օրն անձրևը գետակներէն հոսեցնելով է քաղաքին սաստիկ հեղեղ (սէլ) իջնալ, և այս ալ տունբուն և պարտէզներուն մեծ վնաս տալէն ի զատ, քանի մի ջրաղացք հիմնայատակ բեր է և քանի մըն ալ խաղաղանի գործարաններ փլուցեր է, որոնց մէջէ եղած խուզ՝ որ 50 դանկթարէն աւելի կը կործանի բոլորն ալ փճացեր է՝ գեւ բառած չը գիտցուիր, այս արկածին առթիւ վնասուն գումարը. բայց գոհութիւն Աստուծոյ մարդու մը վնաս չէ սուեր, և անասուններուն շատ քիչ. այս հողմի ծերերը կը վկայեն թէ իրենց օրերնին տեսած չեն ամենևին այսպէս մեծ սաստիկ փոթորիկը, և իրենց նախնիներէն ալ անպամ լսած չեն։

Կոստանդնուպօլսէն եկեկեան օրը եկող Փոստ իր շաբաթուան հաստ. քաղաքս Մանմաշաէ Մաքրոն գինը և այսօր նոյն շաբաթուան մեկնեցաւ Աթէնիա. յիշեալ Վեհափառութ պաշտօնականը շատ ժամանակէ հետէ Տէրութեանց մեծամեծ պաշտօններու մէջ գտնուելով այնի համար և պատիւներ ալ առցեր է. և ժամանակէմը ի վեր քաղաքիս կառավարու

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հինդեղուան Պիւղալու բանի Աննականէանց վրայ տեսերնմաթ։

Պիւրտանէսութիւնը հիւսատան քարոզելու սկսած ժամանակները՝ Պիւղալա բաղած գիտութիւնն ալ հեքից մէջ սկսաւ. Իւ առինչ առաջին հնարըների մասը այն էր որ՝ սուրբ գրոց խորքն խմաստից կատարեալ անգիտութիւն ունեին. բանզի սուրբ գիրքը սաոնց մեկնութեան շնորհ հասկնալը անհնար է կրեն հաստատօրէն հրեից կարգադրիչներն ալ. ինչպէս որ Կանոնական ամենայ Ներքինին համար սուրբ գիրքը կը պատմէ թէ՝ երբոր փիլիպոսը առաքեալը Հոգւոյն սրբոյ ներշնչմութեամբ անոր մօտեցաւ՝ ու "կարդացածդ կը հասկնա՞ս" ըսաւ նէ, Ներքինին պատասխանեց. "Մեր ինձի առաջնորդութիւն չընէ նէ՝ ես ինչպէս կրնամ հասկնալ"։ Այս սկսած մեկնութիւնը՝ հրէից մէջ մինչև 12 դարը ծանօթ մնաց. և որովհետև մարդոյս մաքին յառաջադիմութեան սրտամտութիւնը փիլիսոփաքն ալ քան մին է, ասոր վրայ խօսիլն ալ հետաքրքրական ակնկալութիւն մը կրնայ ըլլալ։

Փոստալայի վրայ դրուած մարդկանց՝ որով այնքան առնէր ի վեր հրեից կարգադրիչներէն շատ մարդուն ծանօթ մնացեր էր անկեալ, 16 և 17 դարուն մէջ բիչ մը վերցուեցաւ։ Իւ մեր ատեր ակրծնաւորութեան պատմութիւնը՝ և այն ատենման փիլիսոփայական դրութեանց հետ համեմատութիւնը կատարելապէս քննել ու հասկնալ։ Ասոր վրայ ալ Պիտոնը անուն հեղինակ մը առանձին ճառով մը բաւական անգիտութիւններ տուաւ։

Բոլոր մարդկային ազգին պատմութիւնը մեզ կը սորվեցնէ որ՝ բարոյական ճշմարտութիւնները, և մարդոյս փախչանը և աշխարհիս ակրծնաւորութիւնը գիտնալը՝ մարդու խելքով գտնուած բաներ չեն. մարդոց մաքին վրայ գերագոյն զօրութիւն անեցող մէկ բան մը ըլլալու է որ այս բաները առ հասարակ ամենն մարդու սորվեցնելէն զատ՝ հաւատալու ալ զանմեկնը պարտաւորելու հեղինակութիւն ունենայ։ Աստի՝ մարդոյս առաջին փիլիսոփայութիւնը՝ կրօնքն ու աստուածային յայտնութիւնն է. և անոնց համար կրօնքը՝ երեւակայութեամբ կը վերցուելին կրան. բայց առանց բանով՝ ամեն ազգային փիլիսոփայութեան գաղափարներուն դէմ կը խօսի. երեւակայութիւնը՝ առաջնոյ ունեցած գաղափարները խորտ հետ միայնելով, նոր գաղափար մը հնարելու կը պարտի. և գաղափարները կամ զգալի բաներէ առնուած պիտի ըլլան, որոնց համար աստուածային յայտնութիւն պէտք չէ, կամ խնամքի սկիզբն մը պիտի ծագին. և առանց զգալի ըլլալու՝ ի՞նչ՝ յարմարութիւն ունենալով երեւակայութեան տակ չեն կրնար մտանել։ Աստի՝ յայտնեալ ճշմարտութիւնները հասարակ արամաբանութեան դատողական տրամադրին տակը չեն իյնար. պատմական դատողութեան տակը կը պարտնակին. քանզի մարդոյս մաքին սահմանեն վեր ըլլալով՝ ասոնց ճշմարտութիւնը դատելու համար մարդուն խելքը կշիռ չի կրնար ըլլալ. միայն բաւական պէտք կըլլայ որ՝ այն ճշմարտութեանց յայտնողը վերակ Աստուած է մի, և այսպէս ըլլալը ինչպէս խմացուցեր է մարդոյ։ Իւ ասոնք Աստուածէ յայտնուած ճշմարտութիւններուն մեկնութիւնն ալ երկրային ըլլալու համար նոյնպէս յայտնուած ըլլալու է. ասոր համար՝ սուրբ գրոց հաւատարիմ մեկնութիւնը քրիստոնէից մէջ է. բանզի միայն քըրիստոնէից յեկեղեցւոյն առաջնորդելու համար Հոգին սուրբ խոստացած է։

Հրեայները թէպէտ սուրբ գիրքը ունին, բայց Պիւղալու գրչաւոնեն ետքը քրիստոնէութիւնը չընդունելով, հոգևոր լուսաւորութենէն զրկուեցան. Աստուածային խօսքը հասկնալը ճշգիւ անհնար եղաւ անոնց համար. ասոր հասկնալու համար այն առաջներն բնուհասրը կանոններ իրենց խելքովը հնարեցին, առաջ սուրբ գրոց մէջ խառնուրդ ալ խօսեցին։ Իւ այս կանոններուն ցանոյցն որ՝ մէկ փիլիսո

թեան պաշտօնին մէջ ալ գտնուեցաւ, և հիմայ Եգիպտոս երթալու պաշտօնին վրայօք կըսուի թէ Բարձրագոյն Դուռը ընկալ Բարձրագահու Մէհէմմէտ ալի փաշային վրայօք տարօրինակ ըրը, յայտնելու Տէրութեան կամքն կը զրկուի որ սաստ ըրած խնդրէն :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 25 Յուլիս:

Բարձրագոյն Դուռը Սուրիոյ գործը կատարելով քաղաքականութիւնը փոխել կախ մնացեր էր, բայց այսօր Բարձրագահու փոխարքային գեղի տուն ապագայ կարգի խորհուրդ մը եղաւ, որուն մինակ նպատակը Եգիպտոսի պատահած անախորժ անցքին վրայ էր. և այս բանը այն խնդրոյ այս տեղ լուեցաւ, Բարձր. Դրան և զանազան Տէրութեանց դեսպաններուն մէջ մեծ շարժողութիւնէն պատճառաւ:

Այս խորհուրդին մէջ որոշեցաւ որ Ռաուֆ պէյը որ արդարութեան անդամ է և Բարձրագահու Մէհէմմէտ ալի փաշային Կոստանդնուպոլսոյ գործակալն է, անմիջապէս Եգիպտոս երթայ, և փոխարքային այս որոշման պատճառը ուրկից յառաջ գալը իմանայ:

Ռաուֆ պէյը վաղը Դաւթ խաչան շոգենաւով մեկնելու է զէպ 'ի Եգիպտոս' այս ամենահարկաւոր պաշտօնը կատարելու համար:

Այս օրերս բանից աժրութեանց գլխաւորները Բարձր. Դրան ծանուցին իրենց ուղարութեանց նպատակը Սուրիոյ վէճին վրայօք. այս համաձայնութենէն ետքը գործակալները ժողովոյ մը բերին առաջուց կարգի:

Երեւելութեան Բարձր. ատեանը մեծ փութով Եղիպտացի գլխաւոր ապստամբներուն դատաստանին վրայօք զբաղեալ է, որոնք աւելի մանաւանդ կը կենան և 400 հոգիէն աւելի են, և օրէ օր ալ այս թիւս շատնալու վրայ է: Խոհ գրամանիչներուն դատաստանը անյետ շարունակ մէկ անգամ փոխելանոցը ըլլալով, գետ վերջնականութիւնը չնկուռնից. և պարէ ախնձերուն անդադար զրացնելներուն պատճառաւ այս դատաստանին շատով կատարուելուն արգելք կ՚ըլլայ:

Ընդհանուր երեւշութեան Մեծարգոյ Նուռհայը Բարձրագահու Մեծ Աղրրաակա Ռեզա փաշային և Աբսահասքան Մէհէմմէտ ալի փաշայ Թօփխանէի Մուշիր և Մուսա սաֆֆէթ փաշայ հիմակից պաշտօնատարին և ուրիշ մեծամեծ նախարարներու ընկերութեամբ Բարձր. Ռիզա փաշային խնամքովը Ըշի Մուսլիմանց նոր հաստատուած Թմզոմաթի մուրբանը տեսնելու գնաց որ կայսերական փառօրդադանին մօտ է: Նորին Մեծափառութիւնը կէսօրէն երկու ժամ յառաջ այն տեղ հասնելուն Աբսահասքան Պէհճէթ փաշային և Շոքական Մասօրդակի Պէհրամ Յովհաննէս և Զօրօ ավիրայի Տաանեաց հիւրընկալեցին զանի և Ռեզա փաշային բնակարանը առաջնորդեցին ուր այն տեղ բազմանակ սեղանի պատրաստուած էր ճաշելու համար:

Ճաշը ընելուն, Մեծափառ ուղեւորը ձուլարանը գնաց և այն տեղ տեսաւ որ ամէն պատշաճ առարկաներ և գործարաններ իրենց պաշտօնուն մէջ Օգոստափառ այցելուին հրամանները կատարելու պատրաստ կը կենային. Ամենաթանկագին քննելով զանի, հաստատութեանը և անոր վերելքը գրիցը զարմացաւ. և ետքը հրամանը բռնու որ իր ներկայութեամբ՝ կարծրի զընեն. քիչ ժամանակի մէջովին մէջ Մեծափառ Արքային ներկայութեամբը մէկ յաջորդնուն թնդանօթ, մէկ փոքրիկ թնդանօթ, ռումբեր և ուրիշ շատ բաներ ձուլեցին:

Մեծափառ Կայսրը բանից անգամ իր սրտին բարեհաճութիւնը ցոյց տալու նախ Բարձրագահու Ռիզա փաշային ջանքին, և հաստատեալ ձուլարանին համար. նոյնպէս և նոր ձուլարանի տեսուչ Մանի. Սեպէյ փաշային և Հայոցի Գերագահի Տաանեաց Յովհաննէս և Պօղոս Ըմիրայից, որոնք մեծ փութով հաստատութեամբ և մեծ հմտութեամբ կը կառավարեն այս նոր գործերը: Իրենց ձուլարանի Եւրոպացի գլխաւոր գործաւորներուն ալ Մեծ. Կայսեր ներկայացան. որոնց ալ մեծ մարդասիրութեամբ ընդունեց և ամէն մէկուն արժանաւոր առատ պարգեւներ շնորհեց:

Օգոստափառ Սուլթանը ձուլարանէն մեկնելէն յառաջ Եղիսաբէթ Տաանեան Յովհաննէս աղային տնօր փորձի համար երկաթեայ մեքենայի կառավարներ ցոյց տուաւ՝ որ մօտերս Իրլանտացի կը գնուելուն մէկուն մէջ գտնուեցաւ այս տեսակ մեքենայ: Մեծ. Թագաւորը շատ ուրախացաւ այս գիւտին վրայօք, որովհետև երկիրս պատուհաս իրեն հարկաւոր եղած երկաթը բաւական անհնարով առատ երկիրներ տանելու հարկաւորութենէն ազատուած:

Աւելորդ է ըսել որ Մեծ. Կայսրը քանիմը ժամ այցելութեան ընելէն ետքը ձուլարանէն մեկնեցաւ իր հետեւորդներովը և Ըշի Մէհէմմէտ գնաց, ուր այն տեղ բարեհաճեցաւ Տաանեան Պետրոսի Եմիրայից բնակարանը հանգչելու և զօրանոցին բնակիչները տեսնելու:

Ներողահոս Կայսրը երբոր այս գեղը կը մտնար, քանի մը ազգ հայոցի աղայք Եղբարց անցնելու ճանապարհին վրայ զառ ուրախ, որ պատիւ ունենալու արժանաւոր երկրէ կը հասցունէին. և այս ալ այնքան հաճութեան պատճառեց Մեծափառ Կայսեր՝ որ անանցութեան մէկ քանիին իր գառնին բերել տուաւ և շատ արքայութիւններ ընել տուաւ: Մեծ. Թագաւորը այս աղքատներուն արձակման համար տարուն ամէն մէկուն 100 ահան դահեկան և զօրաւոր մեկնողներուն 500 ահան պարգեւեց:

Ի վերջոյ Մեծափառ Թագաւորը բարեհաճեցաւ տեսնելու վերոյիշեալ Տաանեանց հայազգութեամբ Ըշի Մէհէմմէտ հաստատուած նոր աւելցուցած շինուածքը. այս պարագայիս մէջ ալ իր հաճութիւնը ցոյց տալով՝ ինքնալ բարեհաճեցաւ իր Կայսերական ձեռօք այս մեքենային փոխել բերել, նոյնպէս և իր բայ-

---

փայական գրութեանց յարմարին:

Ըսար աւելի յարմար գտան Պղատոնի փիլիսոփայութիւնը. քանզի՝ ինչպէս որ Շնորհի քաղաքավարութեան զրոց վերջը կրթութեան վրայ շինած ճանկրիտ յառաջադիմութեան մէջ բերին, այս փիլիսոփայութիւնս հին աստուածութիւններուն աւելի մօտ ըլլալով մէջը բաւական ճշմարտութիւն կը պարունակէր. ասոր անուանի բաներ ալ շատ կային մէջը. և ասոնք ճշմարտութիններ մեծի որոշելու համար ուրիշ ատեղծութիւններ կուզէր, որ հրեաներու ատենցմէ զուրկ էին: Ըսոր համար՝ Պղատոնի փիլիսոփայութիւնը ինչպէս գտանէ (բաղդատութեամբ թէն զաւ, որ Պղատոնն ինքն ալ չէր ընկուեր, մերձ իր ժամանակի մարդոցը գէմ՝ չըլլալու համար երեւանց կը խօսակցանէր. ինչպէս որ ինքը յայտնի կը խոստովանի Դիոն անուն իր բարեկամին գրած նամակին մէջ), Եգիպտացւոց մէջն ալ անոր յարմարեցին:

Ըսոնցմէ կը փիլոն եբրայեցի երեւելի իմաստունը, որուն գիրքերուն մէկ քանին հայերէն և լատիներէն Մխիթարեան տպուած են: Ըսկէ թուոց համեմատութիւններուն մէջն ալ զաղտնի խորհուրդներ կը կարծէր. և ար տեղ որ սուրբ գրոց մէջ թիւ մը գտնէր՝ նէ անկէյ բաղդատակերով, բաժանելով, այլ և այլ ձեւով դարձնելով, ասկէ մէկ այլաբանական իմաստ կը հանէր: Ըստանայէլ՝ որոշելով եբրայեցւոց գիրքը հայերէն և յունարէն գրոց պէս թըւանշանի զօրութիւն ունին, անոններուն գիրերն ալ հաշուելով կերպ կերպ մեկնութիւններ և յարմարութիւններ կը գտնէր: Ըստոնց հետ մեկնիչներ շատ էին այն ատենները, որոնցմէ՝ Փիլոնոսի ժամանակիներէն քիչը կետ. (քանզի փիլոն առաքելոց ժամանակակից էր. և կարծեք ալ կայ որ՝ Պօղոս առաքելոյ յառաջացութեանը քրիստոնեայ եղաւ). և ասոնք հեղինակներ հրեայ բաղդերան: Կերեւի որ՝ մինչեւ առաջացող մարդոցմէն ժամանակը տանցմէ կը գտնուէին՝ մանաւանդ Պաւղոսի կողմերը. և ասնկայ շատ բան հրեաներէն առնելով՝ գիրերը թըւանշանի զօրութեամբ գործածեցին ալ այն ատենէն առաջուց մէջ մտած ըլլալու է. և ետքէ բաժնած հայերն ալ գիրերուն համարողական զօրութեանը վրայ հիմնած ըլլալով՝ կարծի է որ հրեաներուն հետեւողութիւն ըլլայ: Ըսոր մէկ յայտնի նշանն ալ այն է որ՝ եւրոպ հայուն գիրերուն համարողական զօրութիւնը՝ առաջուց գիրերուն շարքին համեմատ չէ. հրեից գրոյն համեմատ է:

Ըպարագաց գրոյն կարգովը ձոր գիրը հինգերորդ գիրն է. թէ որ թուոյն զօրութիւնը առաջուց յառաջ բերոյ նէ՝ կրեից հոգւոց ձեւը հինգ ցիւր նշանակէր. բայց երեք կը նշանակէ. քանզի վեցէն գիրը՝ որ է առաջացող ձեւը, երրայական գրերուն երրորդն է. [illegible] Հրեից այս եւթն բաժած հայերը շատ յայտնի է նոյն ազգին մէջ. և ասոր երան յարմարութիւններ երբ. Ըստուծոյ յայտնեցած բանդերկրուն շատ վերջութիւններ ունին իրենց կարգադրութեանը. քանի որ՝ արդարոյն լեզուէն առնուած այնքան բան, բայց առաջացող գրեն չէն. որ հինական հրաշքներ տուաւ ալ այս հինական գիրերնին գործ կածէին, բայց կատարել էին:

Հրեաները ամենն ալ Պղատոնեան փիլիսոփայութեան սկզբունքներուն չի համեցան. քանզի թէ և իրէ պատճառով ուրիշ ազգաց հետ խառնուելով իրենց արդիւնքն կրօնքին. քաղաքական կրթութեան ասին ալ անոնց կանոնին չէն համաձայներ. ինչպէս որ հիմա ալ բնաւ մէկ աղբիւր չէն համաձայնիր. թէ կրօնական թէ բարոյական և թէ քաղաքական՝ զատ կրթութիւններ և սկզբունքներ ունին:

Ըսոր համար շատերը հեղինակեալ հրեաներէն զատ մնալով՝ բոլորովին իրենց ինքը և իրենց գաւառակն իրենց առանձնակ բանեցին. և իրենց մեջ հրեայք Եգիպտացւոց գիրքէն առածը անի [illegible] գուցին. և ասոնց մեկնութիւնն է՝ որ Պեսաղելո ըսկին. և անկէց որովհետև հրեից յատուկ է, ուրիշ ազգաց փիլիսոփայութեան սկզբունքներէն

ժամերու հետեւանքները : Մեծ . Թագաւորը քաղաքէն բանակ յանձնեց որ գործքի դրուի այն ատեն և խրխտում մէջ այս պարծարանքս նման հաստատելու իւր զինուորութիւնը յայտնելով Մէնելու Ըստ Ալֆոնսօն , անցնելի ճշգրտեալ և անմատչելի բարեկարգութեանց օրինակներ թող տալով այն ատեն ։

— Մեծ . Թագաւորը հիւանդութեան օր մեծ գաւառ գնաց , և այն ատեն Լեհաց Հիւսիսին փառքին հրամանատարութեանը եղած զօրաց կռթութեան ներկայ եղաւ . կրկին նախ թէ միայնոյն բազար կայսերական զօրահրամանի զօրաց կռթութեան ներկայ ըլլալու ։

— Շաբաթ օր Աթէնքի չորեքտասնը զօրով 227 զինուոր տարաշխարհերէն բերուի այս ատենները առաջին բանալ զօրաւորած իրենց ընկերակցութեան հետ դատաստանաւորելու համար ։

— Այն օրը կէս օրին ատենը հրդեհին պատահեցաւ Գնէսի մէջ և 6 — 7 տունի չափ այրեցան ։ Ըստ այնմ ատեանին որ բայց երկուքը , կայսերական մեծ պարծանքները փութայնի կոշին մէջը երեկոյանը որ մարելու վրայ աշխատողներուն ամբոխ տուն և կառավարին ։

ԵԳԻՊՏՈՍ

Աղեքսանդրիա 16 յունիս . քաղաքիս մէջ առանձին գիտցուած մի պատահեցաւ որ ամենուն աչքերնուն մէջ թողուց . որովհետև ոչ բացատրութիւն մի տուող և ոչ նախապաշարեալ մի կարծիք ունենալ կրնան թէ հասարակութեան մէջ եղած մի բան եղեր որ Բուրճը . Մէհեմմէտ Ալի փաշային իւր իշխանութեաներն հրաժարիլ ուզեր է և խորամանկ փաշային իւր հօրը կենդանութեան ժամանակը յանձնառու չեղեր է այս իշխանութեան , (հասարակական մտքերը և ինչ որ բանի առաջ եկեր յայտնի է և ասոր չի գիտցուիր) առաջ համար ամսոյն 15 ին առաւօտուն Բազմերամոսը Մէհեմմէտ Ալի փաշային առօրական հրամանները յանձնելով և շատոյ իւր շաբթուա-

ղէն բանով հետ է . առաջ տակիայ կառավարութեան վիճակը համար հրէից ատեաններուն դիւանական աղէկ անձնակ ըլլալու է : Իբրահիմ հարցընելով ալ կառավարեալ անգլիկութիւն առնելու չի յանցանքներ . բանի ուրիշ մեղքերն պաշտը ամեն տեղ իրենց յատուկ ընտրութիւնը եղած է : Այն ինչ Իբրահիմ բանակ ծածուկ մտութեան անոն ըլլալը կենցաղէ . քանզի խորհուրդ կամ ծածուկ գիտութիւն բան է . առաջ համար աղջիկները իրենց աղջին հասարակ ժողովուրդեն ալ կը դուրսէն տանիք . միայն աղէկ երրորդցիներ գիտցողը՝ ասոր վրայ գրած գիրքերը կարդալ կրնայ անգլիական :

Հօրաւթները հասարակաց այս անունը Մէհմէտիեան շատ հակառակ են , և գիտնալով որ մաքուր ինկած ասոր դրոշ մեկնութեան մէջ օրուս ըրեր , այս մեկնութեանս ալ առաւածայնին ծագումն մի կրնան : Անոնք կըսեն թէ Աստուած յատուկ հրեշտակին ըղկեց երկինքէն որ Աղամ դրախտէն ելածէն ետքը Բաղդադէն անոր ասրէնցուց . և Աղամ ալ ասոր իրդանելութիւնը ձեռք ձգելու ձախողած սորվեցաւ : Անոնք կըսեն , որ Մովսէս Սինա լեռան վրայ անմիջապէս Աստուծմէ սորվեցաւ . և Հօրաւթն առջևյ յիշրհասյր իրեն հետ հասրէլ նախնականն ծերերուն սորվեցուց . ա-

ռնելու ալ ըլլալով ուրիշներուն սորվեցուցին , և բերնէ բերան անցնելով մինչև Եզրաս հասաւ : Եզրայէն ալ օրինաց գրքին մարդը և հարազատ օրինակը գրած ատենը այս ալ գրելու հրաման առաւ : Մովսէս՝ բոլոր հին կտակարանը տրուան մեկնութեանը միայն կերպով մը՝ առանց բերնէ բերան անցնելու ծածուկ վարդապետութեան և մեկնութեան վերաբերեալ խօսք ամենևին չի կրնար գտնել :

Ըստանց ուսման վրայ առաջին խօսք կըսուին ասոր Լոսսա Հօրաւթն չնած Մոֆլա գիրքին մէջ՝ Բաբելոնի երկրորդ գլուխն վերջերը չարադրեց : Աս բանն խօսք այս է : " Աշխարհս գիրքը երկու մարդու մեկնելը արգելեալ է . (մէկ մարդու միայն սորվելու է որ հասարակութեան մէջ չի տարածի վարդապետութիւնը) : Մեկնապարհի պատմութիւնը մէկ մարդու մէջ ալ բանալ իւշխանութիւն չի կայ . բայց թէ որ մէկ մարդը բնական խաչեմ ունենայի և նէ՝ ասոր առաջին գլուխներուն բացատրութիւնը կրնայ անոր հաւատալ " : Աներգարար ըսածը՝ արատերէնն Աէպհէդ բանն է , որ կերպանական փուռն հեծնելու բան , թէ ամսոյն ըլլայ՝ և թէ կարգ . և Երրորդէնը այս բառը՝ երկնային մէկ անձանի կառքը՝ և անոր պատմութիւնը կը հասկնան , որ մեծ անծանօթ է :

Ասոր Լոսսա Հօրաւթը այս գիրքը հին ա-

Անգլիոյ ծովային զօրութիւնը աղէկ մը լաւ պէտք ըլլայ կըսեն :

Հասարակաց խորհրդարանին նախագահ պաշտօնատար սըր Ռոպերթ Փիլը պատասխանեց թէ կարծեմ շատ աղէկ է այս գործը երկու ակրութեանց կամքը թողուլ . բայց Անգլիոյ օգուտին ամենևին վնասը չըլլայ :

Անգլիական պաշտօնատարը Ը . Նարեկի ալ ասոր նման պատասխաններ տուաւ երբոր կը հարցնէր թէ արդեօք Ամերիկայ կառավարութիւնը թող տալու է Փաւլվինի որ իւր զօրքերը Գէտոնայն անցունէ Մարոք զրկելու համար : Նա թէ ինչու է Մարոքի կայսեր Անգլիոյ միջնորդութիւնը չընդունիլը , և թէ Անգլիոյ կառավարութիւնը միտք ունի՞ Նաւահանգի զօրութիւնը շատցընելու ։

Մարոքի վրայ ։

Լոնտրայի տեղեկութիւններուն մէկ մասը այս վէճիս հաշտութենէ և մտածմանէ ըլլալով և այս խնդիրներուն գաւառաց միջնորդութիւն ունեցածը չի գիտցուիր , գրեթէ բոլոր Եւրոպա այս վէճիս վրայէն զբաղեալ է շարունակ . և այն տեղութիւններուն մեծ մասը որոնք այս վէճիս մէջ կամ չեզոք են կամ մասնակից , իրենց զինուորութիւնները և հայեցուածքը , Գաւլիսպալց այս տեղութեան հետ ունեցած խնդրոյն վրայ հաստատած են , թէ արդեօք ինչ միջնորդութիւն ունենալու է . իսկ այս երկրէս եկած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն թէ Գաղղիացւոց Մարոքի զօրաց հետ գործելու պատրաստ են յունիս ամսոյ 21 ին , ուրեմն է ըսել թէ որ կայսրը յաղթող զանուեցաւ : Գաղղիոյ զօրաց ընդհանուր կառավարիչը Մարէշալ Պիժօն կը ծանուցանէ , պատերազմ ըրած ժամանակին փախստական փոքրիկ հարկեանք տուաւ . և ինչ ատեն թշնամին ալ բաւական յառաջ եկաւ , այն ժամանակը յաղթութեամբ բոլորովին փախուց զանոնք : Մարոքի զօրքերը չուտով ցրուեցան և թէպէտ Գաղղիացիք երկու ժամու չափ ատենը հանդէն անցուցին առջևնին , բայց այսու ամենայնիւ շատ հեռու չի կրցաւ Մարոքի զօրքերը՝ միայն 30 հոգի չափ զինուոր և քանի մ՚ ալ ձիեր կորսնցուցին ։

Մարոքի բանակը երեք հազար հեծելազօր և հազար անձանօթ հետևակազօրէ բաղկացեալ էր այս պատերազմիս մէջ . և կը հաստատեն թէ Սիդիեհ Պա-

անձնութիւններէն ժողվելով չինեց : Ասոր այս ծածուկ վարդապետութիւններուն սկիզբը տաճա հին ատենէն մնացեալ է և այս սկիզբս ասոր Լոսսայէն ալ առջի հին ըլլալու է : Բանից ծածուկ վարդապետութիւնները բերանացի ատենն մէջ շատ յարգութիւն չի կրնար գտնել : Նման մարդիկ Եղիպտոսէն և Քաղդէացոց հին գիրքերէն փիլիսոփայութիւն առնելով կը հաստատեն որ առաջին դարուն վերջերը հրէից մէջ շատ յարգի ուսմունքներ կային . որ Մովսէս և Թալմուտ գիրքերուն մէջ գրուածներէն տարբեր էին . Բաբելոնի օրէնքը ալ փոփոխեցինները ասոնց եկեղեցական պատմութեանը կառավարել . և ասոնք են՝ Բաբելոնի " ծերոց աւանդութիւն " ըսելով հաւաքուցած աւանդութիւնները :

Բաղդադի պաշտօնեաները Հօրաւթի կամ Լոսսանեան բանաձևերը չէին . քանզի՝ ինչպէս որ Յոսեփոս և Փիլոն Երուսաղէմէն կը պատմեն , աստղաբաշխութեան մէջ կառավարել ըլլալու միայն կը նայէին : Բաբելոնին ընդունածները՝ գիտուն մարդիկ էին , որ աստուածային բնութեան՝ և տիեզերքին արարչութեան գաղտնիքներուն ուսմունքէն : Ասոր վարուց կառավարութեան վրայ շատ հոգ չէին ըներ : Ասոնց գաղտնի վարդապետութիւններուն շատը ժողովքին հաղէն ելաւ առաջինները , և Թալմուտ անունով գիրքերը չինեցին : Թալմուտ հեղինակի

տիր Պաշտպանութեան շատ տարիէ 'ի վեր ընծայածն ալ այս պատերազմիս մէջն էր ։

Յունիս 24 թուով Օրանի նամակները կը ծանուցանեն թէ բարձրապատիւ Ժօէնվիլի [illegible] Մարոքի երկրին վրայ յարձակելու միտք ունի, բայց չէ գիտցուիր թէ Թանճէր նաւահանգիստն կամ Մոկատորէն մի սկիզբ ընելու է իր առաջարկութիւնը. այս խնդիրս որ մինչեւ հիմայ անորոշ կը մնար հիմայ որոշելու վրայ է ։

Լա Մոնիթէօլ մը Թուլօնի անուն օրագիրը յուլիս 6 թիւով այս վէճիս վրայոք տուած ծանօթութիւնները բոլորովին տարբեր եւ անհամեմատ են վերոգրեալ Օրանի գիրերուն. վասն զի կըսէ թէ Արեժեւիւզ անուն շոգենաւը Ցիրանէն գալով այն տեղի լուրերէն 'ի զատ որոնք յուլիս 2էն են, Ճիպրալթարէն, Ալժէզիրասէն յունիս 28 թիւով եւ Թանճէրէն յունիս 25 թիւով լուրեր կը բերէ, որոնց քաղուածները հետեւեալներն են ։

Արտաքին ընդհանուր կառավարիչ Պիւժօ մարաջախտը միշտ Մարոքի Կայսեր գործակալին հետ խորհրդակցութիւններ կընէր. եւ եղած գաղտագրական խորհուրդները խաղաղութեան եւ այս գործքին վերջացութեան մօտիկցնէր էին ։

Բարձրապատիւ Ժօինվիլի իշխանը Ալժէզիրաս էր. սպասելով որ գործառնութիւնները ինչ վախճան ունենալու են, ամենեւին թշնամութեան պատճառ չի տալու համար չուզեց որ իւր հրամանատարութեամբ եղած նաւատորմիղը Թանճէր տանի ։ Ժօէնվիլի արքայազնը ինչ տանն յետ որ [illegible] Անգլիոյ նաւատորմիղը գալու է այն կողմերը, փութով Ճիպրալթարի Մեծին Բրիտանիոյ գործակալին ծանուցը խնդրելով թէ այս գալու նաւատորմիղը Թանճէր չի խոսքէ եւ սկսած գործառնութիւններուն աջողութիւնն չի պատճառէ ։ Անգղիոյ կառավարիչը այս խնդրոյն պատասխանեց թէ Անգղիոյ նաւերը Ճիպրալթարի մէջ խարսխած մնալու են ։ Ճիպրալթարի նաւահանգստէս փոքրիկ նաւերը գրքուեցաւ Անգլիոյ Օվրէլապետին որ անոր հրամանատարութեամբ եղած նաւատորմիղը Ճիպրալթար առաջնորդէ ։

Ալժերի նամակները կը ծանուցանեն թէ կատարեալ խաղաղութիւնը կը տիրէ այս կողմի սահմաններն մէջ ։

Սպանիոյ նամակներուն նայելով կերեւի թէ անցեալ այս տէրութեան Օվրալային զօրքերը մասնաւոր Թանճէր նաւահանգստին առջեւ երեւալու պատրաստ են. այս քաղաքս հրոյէն ռմբելով յարձակելու է ։ Սպանիոյ խորհրդարանը իւր վերջին ծանօթութիւնները Թանճէրի Սպանիոյ հիւպատոսին ծանոյց եւ անոր կը պատուիրէ որ Միւլէյ Աբտուլ Ռահման կայսեր հետ [illegible] հաստատութեամբ վարուի, եւ տառնելով ցուցնէ Եւրոպային թէ վերջին վիճակին մէջ կը գտնուէր, եւ Սպանիա ամենեւին բան խնդրել որ պատերազմ չի ծագի ։

Սպանիոյ կառավարութիւնը 6,000 զինուորէ բաղկացեալ բանակին հրամանէ որ Բէտօթա երթան եւ այս բանակիս հրամանատարութիւնը Վիլալօնկա զօրապետին յանձնուեցաւ. նոյնպէս շատ թնդանօթաձիգ եւ հեծելազօրք դէպ 'ի Ալժէզիրաս ուղղեցան ։

Տանճէրի փոքրիկ նաւախումբը որ երկու Ֆրեկատէ մէկ պրիկ եւ մէկ Հրօգենաւէ բաղկացեալ է, արքայական ընտանեաց իշխանին հրամանատարութեամբ եւ Մուեզի նաւերուն ընկերութեամբ դէպ 'ի Թանճէր կերթան ։

Հանրի իշխանին հրամանատարութեամբ եղած Հոլանտայի նաւախումբը դէպ 'ի Ճիպրալթարի կիրճը ուղղեցաւ. կը հաստատեն թէ Մարոքէցոց տէրութիւնն ալ նոյն կողմերը պատերազմական նաւեր կը ղրկէ ։

ԱՒՍՏՐԻԱ

Թրիեստ, Վիեննայի նամակներուն նայելով Ռուսաց կայսրը Օգոստոսի 14էն յառաջ չի գալու է այս քաղաքս. Բարձրապատիւ Մեթերնիխ իշխանը Բոհեմիա մէջ [illegible] ընելու եւ անկից ետեւ Վիեննա հանգչելու, այս տեղ գալու է եւ [illegible] Կայսեր [illegible] տեսնելու է ։

Վիեննայէն յունիս 21ին կըգրեն թէ [illegible] փաշային երիտասարդ որդի Իսմայիլ պէյը այս օրերս Վիեննա հասնելով մեծ պատուով ընդունելութիւն գտած է Աւստրիոյ մեծամեծ նախարարներէն, որոնց որ յանձնարարական նամակներ ունէր Եգիպտոսէն ։ Իսմայիլ պէյը որ շատ ժամանակէ հետէ աչաց ցաւ կը կրէր եւ Եւրոպա գալուն պատճառն ալ ըստ մեծի մասին նոյն ախտութեան համար էր, հիմայ բժիշկները մեծ յոյս կուտան կատարեալ բժշկուելուն վրայ ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible]

Պալերմէն յունիսի 30ին կը գրեն թէ ուրիշ որ է որ տարի խիստ շատ է. որ Ռէոմիւրի ջերմաչափին մինչեւ 32 աստիճանը հասաւ ։ Ընդհանուր շարժում մէջ ալ շատ սաստիկ փոթորիկներ՝ եւ որոտում եւ կայծակներ եղան. բայց մինչեւ այս օրս կարկուտ չեկաւ ։ Էթնայի երկուքին Մեսինա գետին քովը կայծակ իջաւ եւ երեք մարդ մեռցուց ։

—Նոյն քաղաքը՝ նոյն ամսոյն 21ին գիշերը անանկ սաստիկ փոթորիկ մը եղաւ որ ծեր մարդիկ ալ անոր նմանը տեսած ըլլալնին չէին յիշեր ։ Փոթորիկը [illegible] արեւմտեան կողմէն դէպ արեւելք. ծառեր կոտրեց, տուներ փլցուց. տուներուն վրայի ծածքերուն ալ բեռնները (շանթներուն կրակները) քակելով թռցուց հեռու տարաւ. եւ փոթորիկին ընթացքին [illegible] փողոցին [illegible] կոտրտելով լեցուեցան, եղած վնասը 10 կամ 12000 [illegible] ցորենները տակաւին կանանչ ըլլալով՝ արտերուն շատ վնաս չի հասաւ ։ Աստուած պահէ սա ժամանակս սանկ փոթորիկներէ. քանզի հնձոց ժամանակ ըլլալով՝ վնասը շատ կըլլայ ։

—Նոյնպէս պատմեն [illegible] բնակիչները որ [illegible] ալ կըսեն, իրենց բնակարան գեղերը ունին որոնց մէկին անունը Չափարոյն է. սա տեղս ապրիլ ամսոյն սկիզբը պտուղ կին մը կը մեռնի, եւ անկէ ետքը օր օր [illegible] սկսաւ ըլլալ. ամենն ալ տարօրինակ մարդիկ, երիկ մարդ կնիկ մարդ խառն ։ Գեղացիները կասկած կընէին որ ամենէն առաջ մեռնողը [illegible] եւ [illegible] մէջ [illegible] աշխարհական մէկ կըլլայ, [illegible] որ [illegible] մարմինը [illegible] ։ [illegible] 13 օրը կը յառաջանան. եւ այս օրս հանելուն բոլոր գեղին բնակիչները գերեզմանը կըլլացին ։

Ջեռմերին [illegible] պատրաստեր էին որ սիրտը ծակեն. եւ վերջապէսնէն մարմինը հանած տանենէն թեւերը մէջ ժանտ հոտ մը բուրեց եւ մարմինը փտտեցնելու սկսան ալ աչքով կերեւէր, բայց [illegible] ըլլալ հաստատ չէին ուզեր ։ Կնոջին [illegible] աղէկ ծածկած հասու շատ թարմութեամբ, որ այդ [illegible] գործը ընելու թող չտրուի ։ Միայն բազմութիւնը [illegible] քիթը եւ բերանը եւ ականջները [illegible] գոցեցին, եւ խնդալով տեղերնին գացին ։

—Հիւսիսային Ամերիկայի Նոր Օռլէան քաղաքին մայիս 18ին կէսօրէն կէս ժամու չափ ետքը սոսկալի մէկ հրդեհ մը եղած կըպատմեն օրագիրները. կրակը Ֆրանսերէն ըսուած փողոցէն մէկ ախոռէ մը ելեր եւ բոլոր հարաւային սաստիկ հովի մը ուժով զօրանալով՝ շատ մը մօտի փայտաշէն շինուածները [illegible] ընկեցուցեր է ։ Երկու ամիսէ 'ի վեր անձրեւ եկած չըլլալով քաղաքին մէջ ջրոյ կարօտութիւն ալ կար [illegible] օգնութեան հասնելը եւ կրակը [illegible] բռնկած տանը [illegible] անհնար ըլլալով՝ [illegible] մէջ քաղաքին շատ [illegible] ։ [illegible] գործիքները ([illegible]) բանելով՝ [illegible] մինչեւ որ շատ մը [illegible] չի գտնելով [illegible] ։ [illegible] եղած տեղէն դէպ [illegible] մինչեւ քաղաքին ծայրը [illegible] ։ Այս չար [illegible] ։ [illegible] մէջ [illegible] բան չէր [illegible] ալ վրան հրդեհէն մնացած [illegible] մը ծածկած էր ։ Երկու հազար հոգիէն [illegible] եւ [illegible] ։ Այս կրակէս պատճառած [illegible] ։ [illegible] տուները երկու հարիւր [illegible] եւ հինգէն աւելի են. եւ ասոնց ամենն ալ [illegible] եղեցան, որ [illegible] էին [illegible] կարասիք եւ [illegible] ապրանքը ։ Այրեցող [illegible] արժէքը 2,500,000 ֆրանք կըհաշուի, որ [illegible] ։ Այս այրման [illegible] երկուքը [illegible] ։ [illegible] մէջ կրակէն [illegible] գթութիւնը եւ մարդասիրութիւնը շատ գովելի եղեր է. մանաւանդ [illegible] բնակիչները շատ ալ եւ շուտով օգնութեան հասեր են խեղճերուն ։

ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Իզմիր 29 Յունիս ։

Լոնտրա	107	½	107
Ամստէրտամ	168		168
Փարիզ	439		440
Լիվօրնօ			
Վիեննա			

Պոլիս 24 Յունիս ։

Լոնտրա	109		
Ամստէրտամ	170	½	169
Վիեննա	447		
Փարիզ	446		
Լիվօրնօ			

Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ [illegible]

անուն չէ, գիրքին անունն է. եւ ուսանելը բոլոր է ։) Թէոսի Պաղպանա բացած մեկնութիւններուն ամենէն հարուստը այս թարգմանած գիրքն է. եւ տասնեկ մեկնութեանց հետաքրքիր եղածները թարգմանութեան կցուեցին ։ Անոնց հեղինակներն ալ Պաղպանայիններն են որ թարգմանութիւն չեն ընդունիր ։

Յ. Պ. Զ.